

Analize ale contribuției lui A. T. Laurian la revista istorică din Bucureștii mijlocului de veac XIX s-au mai făcut, în segmente privind feluritele aspecte pe care le presupune existența unui periodic consacrat istoriei, pentru perioada dată, precum și aspectele pe care le ridică realizările artizanului principal al revistei, numindu-l aici pe A. T. Laurian. Considerăm însă oportună o revizuire sumativă a acestor contribuții, îmbogățind de asemenea zestrea de informații, idei, interpretări, cu câteva elemente noi.

În jurul anilor 1820-1830, mutațiile ce au loc la nivelul general al științei istoriei creează cadrul pentru întrepătrunderi din ce în ce mai dese ale istoriografiei și publicisticii românești. Încercările lui Ioan Piuriu Molnar și altor contemporani ai săi de a scoate prima publicație periodică românească nu au fost încununate de succes¹. Începând cu 1821 ieșea *Biblioteca românească*, un almanah ce îi datora existența lui Zaharia Carcalechi; asocierea cu Damaschin Bojincă, sau, mai târziu, cu Ioan Maiorescu, a atras o mai mare îndreptare spre istorie a publicației, evident, cu precădere spre istoria națională².

Cel dintâi plan de revistă istorică datează din 1839: inginerul Alexandru Popovici își manifesta intenția de a lansa *Dacia veche și nouă*, al cărei prospect arăta multă ambiție³. În 1841 apărea (cu data de 1840) la Iași *Arhiva românească* a lui Mihail Kogălniceanu, publicație istorică în care prevalau izvoarele, în special cronici și documente ale evului mediu românesc, strânse de amfitrionul revistei după întoarcerea sa de la Berlin⁴. Între colaboratorii pe care și-i dorea M. Kogălniceanu se afla și A. T. Laurian, „arhitect din Viena, român de națiune”, care își manifestase într-o scrisoare consensul de păreri cu acesta⁵. În ciuda intențiilor, al doilea și ultim tom apărea abia în 1845. Istoria națională se va bucura de o atenție însemnată și în paginile *Propășirii*, revista munteană ce începuse a ființa în 1844.

În 1843 se înființa la București „Societatea literară”, avându-i între membrii pe A. T. Laurian și N. Bălcescu. Transformată în „Asociația literară a

¹ Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania*, București, Editura Tritonic, 2003, p. 11-29.

² *Ibidem*, p. 35-41.

³ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, ediție de Rodica Rotaru, vol. I, București, Editura Minerva, 1983, p. 290; vezi și Vasile Cristian, „Primul proiect al unei reviste românești de istorie”, în *CI*, III (1972), p. 167-172.

⁴ Iorga, *Istoria literaturii*, II, p. 31.

⁵ Vezi *Arhiva românească*, Iași, I (1840), p. 226.

României” sau „Asociația pentru înaintarea literaturii”, societatea își suprapunea identitatea membrilor ei peste cea a membrilor „Frăției” și a promovat încă de la începutul ei apropierea culturală, cu substrat politic, între teritoriile locuite de români⁶. Din acest punct de vedere, însăși colaborarea ce va urma între ardeleanul Laurian și munteanul Bălcescu poate fi interpretată ca o reușită a societății. Anii 1840-1845, premergători întreprinderii comune a acestora, s-au constituit într-o etapă de intensă efervescență sub raport istoriografic⁷, ceea ce face ca apariția *Magazinului istoric* să nu fie un moment singular.

S-a ajuns în scurtă vreme ca peisajul presei românești în anii imediat prerevoluționari să fie unul de o cromatică relativ intensă, comparativ cu priveliștea pe care au putut-o oferi deceniile anterioare, mai placide față de asemenea pasteluri publicistice.

Administrarea și editarea Magazinului

Colaborarea dintre A. T. Laurian și Nicolae Bălcescu s-a bazat pe legătura înfiripată între ei în decursul anului 1842, după numirea primului în acest an ca profesor la Sf. Sava și după ieșirea ultimului din închisoarea de la Mărgineni, legătură probabil intermediată de Aaron Florian sau de Iosif Genilie⁸. Condițiile în care se va fi proiectat de către cei doi redactarea unei noi publicații de profil istoric au fost în mare parte determinate de înființarea „Societății literare” în 1843 la București, Laurian și Bălcescu fiind membrii ai acesteia⁹. Cert este că, în contextul anilor prepașoptiști, o asemenea întreprindere nu se putea întemeia doar pe pasiunea pentru istorie a artizanilor săi, ci era dictată de rațiuni mult mai complexe. Istoria trebuia să asigure fundamentul pentru revendicările de ordin național, politic și social. Adunarea unui număr cât mai mare de documente era menită să lărgască bazele științifice ale istoriografiei românești, acțiune ce fusese demarată deja în Moldova de M. Kogălniceanu, prin *Arhiva românească* și prin *Letopisețele Țării Moldovei*. Același obiectiv era urmărit și la Brașov în *Foaia* lui Bariț, astfel încât apariția unei reviste subordonate aceluiași scopuri și în Țara Românească părea

⁶ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională. 1834-1849*, București, Editura Academiei, 1967, p. 50-59.

⁷ Vasile Cristian, *Istoriografia pașoptistă*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1996, p. 185-200.

⁸ Vasile Netea, „Relațiile lui N. Bălcescu cu cărturarii și luptătorii români din Transilvania”, în *Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*, I (1969), p. 139-169; Ilie Popescu Teiușan, Vasile Netea, *August Treboniu Laurian*, București, Editura Enciclopedică, 1970, p. 57: autorii consideră că „Erudiția enciclopedică a noului profesor transilvănean, și în special vastele sale cunoștințe istorice, îl vor fi impresionat pe N. Bălcescu chiar din primul moment, iar Laurian va fi fost cu totul captivat de entuziasmul, patriotismul și pasiunea pentru istorie a acestuia”.

⁹ Bodea, *Lupta*, p. 50-59.

doar o chestiune de timp. În luna ianuarie a anului 1845, Laurian îi scria lui George Barițiu următoarele: „Eu și prietenul Bălcescu am făcut o întreprindere, care d-voastră puteți să o cunoașteți din aici alăturata înștiințare [...] vă rugăm să aveți bunătate să ne tipăriți această înștiințare în tipografia gazetei d-voastră [...]”¹⁰. Era vorba, evident, de anunțarea noii publicații *Magazin istoric pentru Dacia*. Un prim anunț fusese făcut de *Curierul românesc*¹¹, care la începutul aceluiași an publica prospectul revistei, programul ei și condițiile de prenumerare. George Bariț a dat și el curs solicitării lui Laurian, publicând un lung anunț referitor la apariția *Magazinului*¹², reluat de mai multe ori în paginile gazetelor sale; de asemenea, vor fi publicate extrase din *Magazin*, studii ale lui Laurian și Bălcescu¹³. Astfel, mai multe publicații importante ale perioadei acordau spații în paginile lor pentru a-și înștiința cititorii asupra ivirii unui nou periodic în peisajul publicistic românesc: *Gazeta de Transilvania*, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, *Curierul românesc*, *Vestitorul românesc*, *Arhiva românească* și *Albina românească*¹⁴, dar și în *Magazin für Geschichte, Literatur und alle denkwürdigen Siebenbürgens*¹⁵.

Magazinul istoric pentru Dacia va apărea sub redacția celor doi colaboratori în perioada 1845-1848, însumând cinci tomuri a câte șase broșuri, „caiețele mici și elegante”, cum le numea N. Iorga¹⁶, și 1945 de pagini¹⁷. Asupra repartizării aportului din partea lui Laurian și Bălcescu la apariția *Magazinului*, au existat numeroase controverse în istoriografia română. Faima postumă a lui Bălcescu a determinat o translatăre a meritelor înspre acesta. Inventarierea proporțiilor privitoare la contribuția reală a celor doi s-a realizat relativ târziu, sintetizată odată cu biografia dedicată de Ilie Popescu Teiușan și Vasile Netea

¹⁰ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I, ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș și Titus Moraru, coordonatori Ștefan Pascu și Iosif Pervain, București, Editura Minerva, 1973, p. 103.

¹¹ *Curierul românesc*, XVII, 3 (1845), p. 11-12.

¹² *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, VIII, 5 (1845), p. 33-35; 29, p. 236 („Noi primim tocmai acum nr. 1 din această carte folositoare și ne grăbim a încunoștiința pe publicul nostru și a i-o recomanda [...] socotind că nu este un om în care bate o inimă cu simțământ de român pe care să nu-l intereseze această operă națională, vom reproduce aici cu plăcere cele ce par a merita să fie cunoscute de toți cei ce-și iubesc nația”).

¹³ Vezi Popescu Teiușan, Netea, *August*, p. 54-75; *George Bariț și contemporanii*, I, p. 104 sqv.

¹⁴ Indicațiile exacte ale publicațiilor în care se fac anunțurile referitoare la apariția *Magazinului* și se publică „prospectul” acestuia, în Horia Nestorescu-Bălcești, *Nicolae Bălcescu. Contribuții bibliografice*. Cu un studiu introductiv de Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică Română/Editura Militară, 1971, p. 4, 160-162.

¹⁵ Apud Iosif Pervain, Ana Ciurdariu, Aurel Sasu, *Românii în periodicele germane din Transilvania (1841-1860). Bibliografie analitică*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1983, p. 205.

¹⁶ Iorga, *Istoria literaturii*, II, p. 134.

¹⁷ *Magazin istoric pentru Dacia*, București, cu tiparul Colegiului Național, I, 1845, 411 p.; II, 1846, 378 p.; III, 1846, 378 p.; IV, 1847, 382 p.; V, 1847-1848, 388 p.

lui A. T. Laurian. Astfel, supravegherea tiparului a fost în cea mai mare parte în grija lui Laurian, chiar și atunci când Bălcescu se afla la București¹⁸. De asemenea, cererea de tipărire a *Magazinului*, adresată tipografiei Colegiului „Sfântu Sava” la 19 aprilie 1845 e semnată numai de Laurian și tot el își asumă plata tiparului¹⁹. Mai apoi, din punct de vedere cantitativ, *Magazinul* este dominat de articolele lui Laurian, cu excepția primului volum; tomurile III și IV sunt practic absorbite de prezența studiilor acestuia, fapt explicabil mai ales prin lipsa îndelungată a lui Bălcescu din București, vreme de doi ani²⁰. Într-o scrisoare către Vasile Alecsandri din noiembrie 1847, Bălcescu însuși recunoștea: „[...] eu de mult nu mai putui să mai trimit articole”, solicitându-i acestuia să trimită un „cântec istoric vechi” pentru *Magazin*²¹.

Întâietatea lui Laurian în administrarea *Magazinului* este, de altfel, ușor de intuit. Pe foaia de titlu a fiecăruia din toate cele cinci volume numele său apare deasupra celui al lui Nicolae Bălcescu, însoțit mai mereu de formula „Profesor de Filosofie în Colegiul Național”, în vreme ce tovarășul său este trecut simplu, emancipat de alte atribute. Totodată, Laurian este cel care continuă redactarea revistei și după Revoluție, e drept, într-o cu totul altă formă și conținut. Chiar dacă din noua serie ce a văzut lumina tiparului la Viena a apărut în mod cert doar o singură fasciculă (din tomul al VII-lea), faptul este relevant și numai prin această înfiripare. Concomitent, Laurian, și nu Bălcescu, plănuia prelungirea existenței *Magazinului*. În altă ordine de idei, în 1842, anul în care cei doi probabil s-au cunoscut²², Laurian avea 32 de ani iar Bălcescu doar 23; primul editase deja de trei ani monumentalul său *Tentamen criticum* ce îi asigurase celebritatea în sfera științifică, celui de-al doilea nu i se putea asocia încă o astfel de operă. Cu toate acestea, coordonatele pe care s-a desfășurat relația dintre redactorii *Magazinului* este doar de intuit, în condițiile nepăstrării corespondenței dintre aceștia. În scrisorile lui Bălcescu către alți fruntași, partenerul său este numit simplu: „Laurian” sau „Lauriani”. La rândul său, Laurian vorbește despre „Bălcescul” sau „coredactorul”²³ și o singură dată despre „prietenul Bălcescu”²⁴.

Un alt argument în favoarea lui Laurian îl constituie modul în care *Magazinul* este receptat în epocă, asociat mai adesea cu personalitatea acestuia

¹⁸ Popescu Teiușan, Netea, *August*, p. 60.

¹⁹ Horia I. Nestorescu, „Știri inedite privind tipărirea și răspândirea *Magazinului istoric pentru Dacia* în Țările Române”, în *SAI*, XI (1968), p. 49-50.

²⁰ Popescu Teiușan, Netea, *August*, p. 60.

²¹ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. IV – *Corespondență*, ediție critică de G. Zane, București, Editura Academiei, 1964, p. 83.

²² Popescu Teiușan, Netea, *August*, p. 57.

²³ *George Bariț și contemporanii*, I, passim.

²⁴ *Ibidem*, p. 99.

decât cu a lui Bălcescu: formulări precum „Magazinul lui Laurian”²⁵, „Magazinul lui Trebonie”²⁶ sunt frecvente; lui Laurian i se adresează cei care doresc să își procure magazinul – „Ai bunătate a întreba pe d. Laurian despre tom IV, V, VI, căci mai mulți am dori să le avem”²⁷; el însuși vorbește despre „Magazinele mele”²⁸. Am făcut această scurtă digresiune asupra configurației asociației dintre Laurian și Bălcescu, întrucât metamorfozarea acestuia din urmă într-un „brand” al literaturii istorice din perioada comunistă s-a repercutat și asupra meritelor lui Laurian la *Magazinul istoric pentru Dacia*, diminuându-le. De altfel, nici pentru unii dintre apologeții lui Bălcescu nu există nici o urmă de aporie în ceea ce privește munca de editare, tipărire, distribuire, asigurare a condițiilor de prenumerare. De exemplu, G. Zane recunoștea că „Treaba grea de editor și administrator a făcut-o Laurian, și a făcut-o bine, asigurând apariția regulată a cinci tomuri în șase broșuri fiecare. Omul de aspră și autoritară muncă se vede și aici”²⁹.

Revenind asupra celei de-a doua serie a *Magazinului*, cea publicată de Laurian singur, se impune din start mențiunea că nu mai este vorba practic de aceeași revistă, în sensul în care noua publicație nu mai respectă formatul și rubricatura celei dintâi. Volumul al VI-lea ar fi trebuit să cuprindă, probabil, discursul bănuțian din catedrala Blajului, de la 2/14 mai 1848, iar cel de-al VII-lea, din care a apărut doar „făscioara 1”³⁰, conținea acte ale revoluției din Transilvania, memorii și petiții adresate cercurilor aulice vieneze, cât și unele răspunsuri primite. Intenția lui Laurian, de a da viață pe mai departe publicației, este certă. Din păcate pentru punerea acestei intenții în operă, noua serie își leagă existența doar de șederea lui Laurian la Viena, unde se afla în calitate de delegat al națiunii române din Transilvania. Pe ultima față a fascicolei tomului VII, el însemna următoarele: „Magazinul istoric, a cărui tipărire s-au întrerupt prin evenimentele anilor 1848 și 1849, va urma de aici înainte a se publica regulat. Condițiile de prenumerare sunt tot acelea [...]. Din cele cinci tomuri eșite pîn-acum se mai află esemplarie de cumpărat”. În același loc, se mai

²⁵ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. VI, ediție de Ștefan Pascu, Ioan Chindriș și Ioan Gabor, coordonator Ștefan Pascu, București, Editura Minerva, 1983, p. 130 (scrisoare a lui Nicolae Bălășescu către G. Bariț).

²⁶ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Dumitru Suciș și Ioan Buzăși, coordonatori Ștefan Pascu și Iosif Pervain, București, Editura Minerva, 1978, p. 270.

²⁷ Iosif Pervain, Ioan Chindriș, *Correspondența lui Al. Papin Ilarian*, vol. I-II, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 325.

²⁸ *George Bariț și contemporanii*, I, p. 135.

²⁹ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I – *Scrieri istorice, politice și economice. 1844-1847*, ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, București, Editura Academiei, 1974, p. 329.

³⁰ *Magazin istoric pentru Dacia*, publicat de A. Treb. Laurianu, tomul VII, făscioara 1, Vienna, cu tiparul veduvei lui J. P. Sollinger, 1851.

specifica: „Tomul VI este supt tipariu, el coprinde întemplantările anilor 1848 și 1849”. Dezbatere istoriografică suscitată de tomul al VI-lea nu au reușit să elucideze încă aspectele legate de apariția acestuia, întrucât nici un exemplar nu se păstrează. De asemenea, volumul nu este semnalat de nici una din vechile lucrări bibliografice³¹. G. Bogdan Duică îl consideră apărut și conținând discursul amintit³². La fel și G. Zane³³ și alți cercetători³⁴. Un argument, aparent fără echivoc, este acela că simpla existență a cifrei VII în numerotarea celui din urmă volum, presupune că a existat și un număr VI. Nici însemnările de la Viena ale lui A. T. Laurian³⁵, referitoare la perioada 1 ianuarie 1851 - 17 aprilie 1852, nu aduc lămuriri suplimentare în legătură cu prezumtiva tipărire a lucrării. Pentru luna aprilie a anului 1851, Laurian notează fugitiv că a trimis câte 50 de exemplare din *Magazin* lui Macedon Popp, Ioan Fekete Negruțiu ș.a. și că a scris mai multor cunoscuți pentru expedierea *Magazinului*. În mod cert, în discuție se afla tomul al VII-lea, deși Laurian nu oferă atare specificații. Același gen de informații se întrevăd și din corespondența cu G. Bariț: „Am espeduit un pachet cu 150 esemplare din Magaz. istor. Tomu VII, fascioara 1-a, la d. Gheorghe Ioan [...]”³⁶. În schimb, tomul al VI-lea nu este pomenit în nici un moment. Afirmatia conform căreia „contemporanii considerau volumul VI apărut”³⁷, bazată pe întrebarea „Unde se poate căpăta tom. VI etc. din Magazinul istoric?”, adresată de C. Hurmuzaki lui G. Barițiu³⁸, nu conține suficientă prudență. Ca și C. Hurmuzaki, contemporanii par mai degrabă needificați vis-à-vis de apariția volumului: „Și oare mai sunt și tom. V și VI, cari nu-i am?” (într-o scrisoare a lui Ștefan Moldovan către G. Barițiu)³⁹; „mi s-au trimis [...] mai multe exemplare din Magazinul istoric, tomuri mi se pare până la al 5^{lea} (sau și al 6^{lea} ?)” (scrisoare a lui Atanasie Șandor către G. Barițiu)⁴⁰; „Ai

³¹ Apud Bălcescu, *Scrieri istorice*, p. 328.

³² Simion Bărnuțiu, *Românii și ungurii. Discurs rostit în catedra Blajului – 2(14) mai 1848*, cu o introducere și comentariu de G. Bogdan Duică, Cluj, Imprimeria Bornemisa, 1924, p. 5.

³³ Nicolae Bălcescu, *Opere*, I, partea a II-a, ediție critică adnotată cu o introducere de G. Zane, București, Fundația pentru literatură și artă, 1940, p. 188-189, 206.

³⁴ Vezi și Dumitru P. Ionescu, „Contribuții privind apariția revistei *Magazin istoric pentru Dacia*”, în *Studii*, 25, 1 (1972), p. 145-148.

³⁵ Publicate în Popescu Teiușan, Netea, *August*, p. 290-293; și în Vasile Netea, „Însemnările de la Viena ale lui A.T. Laurian (14 ian. 1849-17 apr. 1852)”, în *Studii*, 23, nr. 3 (1970), p. 521-541.

³⁶ *George Bariț și contemporanii*, I, p. 174.

³⁷ Bălcescu, *Scrieri istorice*, p. 328.

³⁸ N. Bănescu, *Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Barițiu*, Vălenii de Munte, 1911, p. 103.

³⁹ *George Bariț și contemporanii*, VI, p. 280.

⁴⁰ *George Bariț și contemporanii săi*, vol. II, ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Gelu Neamțu, Grigore Ploșteanu și Mircea Popa, coordonatori Ștefan Pascu și Iosif Pervain, București, Editura Minerva, 1975, p. 363.

bunătațe a întreba pe d. Laurean despre tom. IV, V, VI, căci mai mulți am dori să le avem” (din nou Atanasie Șandor, de data aceasta către Al. Papiu Ilarian)⁴¹.

Horia Nestorescu-Bălcești, într-un studiu dedicat acestei problematice⁴², opinează că ambele tomuri, VI și VII, au fost date de Laurian la tipar în același timp. Conținutul lor, cel puțin în cadrele trasate de „Prospectul” urmărit în seria anterioară, nu impunea defalcarea în două tomuri separate. Același H. Nestorescu-Bălcești ridică o altă ipoteză, pe baza unui anunț bibliografic al *Foii pentru minte, inimă și literatură* publicat în aprilie 1860 și repetat ianuarie și februarie 1861⁴³. Conform acestuia, publicul lua la cunoștință reluarea publicării revistei *Magazin istoric pentru Dacia*, întreruptă din cauza revoluției. Se anunța iminenta apariție a tomului al VI-lea. Rezultă de aici că Laurian nu a reușit în 1851 să ducă la bun sfârșit publicarea respectivului volum și dorea, zece ani mai târziu, să umple golul lăsat. Ipoteza pare plauzibilă, în condițiile tumultuoasei desfășurări a activității delegațiilor transilvănene la Viena după revoluție, în care Laurian a avut un rol determinant. Este posibil ca anunțul să fi fost tipărit și ca foaie volantă, din moment ce unul din exemplarele *Instrucțiunii publice*⁴⁴ pe anul 1861, consultate de noi, prezenta ca a doua foaie liminară respectiva înștiințare, cu textul apărut în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* în 1860⁴⁵. În 1862, un nou

⁴¹ Pervain, Chindriș, *Correspondența*, p. 325.

⁴² Horia Nestorescu-Bălcești, „A apărut tomul al VI-lea al *Magazinului istoric pentru Dacia*?”, în *Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*, II-III (1970-1971), p. 263-267.

⁴³ Vezi *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXIII, 24 (1860), p. 184; XXIV, 4 (1861), p. 32; XXIV, 5 (1861), p. 40; la Nestorescu, A apărut, p. 266-267 – textul anunțului este reprodus în anexă.

⁴⁴ Revistă redactată între noiembrie 1859 și iulie 1861 de Laurian. Pentru detalii, vezi Ioan Chindriș, „Publicistica științifică a lui August Treboniu Laurian”, în *AILACN*, XXII (1979), p. 179-201.

⁴⁵ Există însă o singură diferență: anunțul din *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXIII, 24 (1860), p. 184 conține o inexactitate, interpretată de H. Nestorescu-Bălcești, pe bună dreptate, ca greșeală de tipar – este anunțat tomul al IV-lea, în loc de al VI-lea. Anunțul semnalat de noi nu include eroarea în discuție, ca de altfel și anunțurile ulterioare din ziarul de la Brașov. Alte mici diferențe constau în modul de ortografiere. Îl reproducem aici:

„ANNUNȚIU

Magazinului istoric pentru Dacia,

A cărui publicare s'a întrerupt prin evenimentele de la anulul 1848 pînă acum, se va continua de aici înainte supt redacțiunea subscrisului. Tomului VI este supt tipariu. Prețului abonamentului pentru unu tom e 7 vicanari sau 15 lei, 30 parale, în cursul vistiării.

Abonarea se pôte face la Redacție, și la tôte librăriele din Bucurescă, érá la tienuturi la D.D. Professori ai scólelor primarie. Doritori de a avé acéstă colecțiune de documente istorice, sunt rugați a propera cu trimitterea numelor și adresselor selle, pentru ca se se poată regula pre de o parte numerul esemplarielor, érá pe de alta, espedierea lorú la timpulú cuvinitú.

anunț în *Foaie* pare să certifice apariția: „Din Magazinul istoric a D. A. T. Laurian eși și tomul VI, a cărui pretiu e 7 vichenari [...]”⁴⁶. În ciuda acestor anunțuri, este o certitudine că volumul nu a apărut nici de data aceasta, întrucât, la nivelul anilor 1861-1862, când Laurian era membru al „Eforiei școalelor” iar mai apoi al „Consiliului superior al Instrucțiunii publice, și, în paralel, redactor la *Instrucțiunea publică*, eventuala sa ieșire de sub tipar nu s-ar fi putut realiza decât în bune condiții și ar fi lăsat, irefutabil, „urme” ale trecerii sale⁴⁷.

Difuzarea și tirajul Magazinului

Una din caracteristicile distinctive ale revistei, cel puțin în prima sa serie, mult mai semnificativă, rezidă în larga sa difuzare, raportată la perioada în discuție. Un deziderat esențial al redactorilor era tocmai acela ca *Magazinul* să fie accesibil tuturor intelectualilor. În acest sens, A. T. Laurian și N. Bălcescu se adresau „Departamentului treburilor dinăuntru” la 5 mai 1847, „[...] ca să binevoiască a recomanda Magazinul istoric pentru Dacia cinstitelor magistrate din Principat pentru înavușirea bibliotecilor orașelor”⁴⁸. Prin aceeași misivă se depuneau „[...] în cancelaria cinstitului Departament 25 ecsemplare [...]” a câte trei tomuri din cele apărute până în acel moment. Departamentul a onorat cererea, livrând exemplarele mai departe pentru bibliotecile școlilor normale din Focșani, Brăila, Buzău, Ploiești, Giurgiu etc.⁴⁹ Redactorii au intervenit și pe lângă „Departamentul credinței”, iar în urma demersului lor *Magazinul* ajunge și pe la mănăstirile din Țara Românească⁵⁰. Când distribuirea revistei a întâmpinat dificultăți în Romanați, de exemplu, Laurian a intervenit pe lângă Gh. Magheru, ocârmuitorul județului, pentru a susține „întreprinderea națională” reprezentată de magazin⁵¹.

Din cele cinci tomuri tipărite pînă la anulul 1848, se mai află încă unu micu număr de esemplarie complete. Amatori se potu adresa la librării din Bucuresc. Prețiuul unu esemplariu completu în 5 Tomuri, e 80 lei în cursul vistiării.

A. T. Laurianu”

În parte inferioară a paginii sunt înșiruite publicațiile lui Laurian aflate în vânzare: *Tentamen criticum*, manuale de istorie și filosofie etc.

⁴⁶ Apud Nestorescu, A apărut tomul al VI-lea, p. 267.

⁴⁷ Rămâne totuși în suspensie afirmația lui G. Bogdan Duică din introducerea la Bărnăușiu, *Românii și ungurii*, p. 5: „Textul meu (puțin modernizat) [referirea este la textul discursului bărnăușian din catedrala Blajului] l-am controlat, pentru înțeles, după edițiunea de la Viena, care a fost publicată și în A. Papiu Ilarian [...], dar și ca broșură separată, și anume ca anul al VI-lea [subl. noastră] din Magazinul istoric pentru Dacia”.

⁴⁸ Apud Ion Cojocaru, „Două știri inedite privind difuzarea *Magazinului istoric pentru Dacia*”, în *Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*, II-III (1970-1971), p. 473.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 473-474.

⁵⁰ Nestorescu, Știri, p. 59-60.

⁵¹ Bodea, *Lupta*, p. 312-313.

În ceea ce privește Transilvania, cei doi redactori au avut în vedere încă de la început, răspândirea revistei și aici. În scurt timp, așteptările le-au fost împlinite, iar *Magazinul* a ajuns să se bucure de prestigiu și faimă. Omul de legătură cel mai însemnat al lui Laurian, cu un aport esențial în materializarea dorinței redactorilor, a fost George Barițiu⁵². Pentru a da consistență relației cu Barițiu, și prin el cu întreaga Transilvanie, Laurian s-a angajat într-un raport bilateral de „tocmire” de prenumerați, asigurând la rândul lui terenul pentru desfacerea foilor de la Brașov în Țara Românească⁵³. În afara laturii pragmatice, schimbul de abonați are o dimensiune națională, născută din convingerea artizanilor lui în funcția de catalizator, de liant pe care o putea îndeplini presa pentru provinciile românești. Ca mijlocitor al revistei de la București în Transilvania, G. Barițiu a câștigat, la rândul lui, colecători de prestigiu pentru aceeași publicație, cel mai elocvent exemplu fiind Timotei Cipariu⁵⁴. O personalitate ce a înlesnit itinerarul *Magazinului* a fost doctorul P. Vasici, prin care exemplarele ajungeau mai ușor la Brașov; altfel, pe ruta de la Turnu Roșu, după cum mărturisea Laurian, drumul lor ar fi fost ocultat din cauza „[...] pedanților de amplexați”⁵⁵. Îndeosebi prin demersurile pornite de Laurian, revista și-a câștigat prenumerați până la Oradea⁵⁶, unde existau nouă abonați, iar în împrejurimi alți 23, la Lugoj, cu aproximativ 25 de „subscriitori”⁵⁷, la

⁵² Pompiliu Teodor, „Din nou despre *Magazinul istoric pentru Dacia* în Transilvania”, în *AMN*, III (1966), p. 511-519.

⁵³ *George Bariț și contemporanii*, I, p. 106-108 sq.

⁵⁴ La începutul apariției *Magazinului*, T. Cipariu se afla doar interesat de revistă; la 26 ian. 1845, el îi adresează lui G. Barițiu: „Magazinul istoric din București cumpete-l și pentru mine și, de se poate, mi-l trimite în plicurile Gazetei” – *George Bariț și contemporanii*, IV, p. 211. În scurt timp însă, T. Cipariu se ocupa de asigurarea de abonați pentru revistă. La 23 feb./7 mar. el îi scria din nou lui G. Barițiu: „Prenumeranți la Magazin îți mai trimit, împreună cu cei mai dintâi, toți, următorii: 1 măria sa d. episcop; 1 d. Crainic [Simion]; 1 d. Raț [Basiliu]; 1 d. Alutan [Constantin]; 1 d. Boer [Ștefan]; 1 d. Ladai Dimitrie, profesor de istorie universală; 1 Io însumi. Suma până acum, 7 exemplare”, în *ibidem*, p. 218.

Încă din prima înștiințare din *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (nr. 5, 1845, p. 33) asupra apariției *Magazinului*, erau indicate numele persoanelor autorizate pentru a face abonamente la revistă: G. Barițiu însuși pentru Brașov, profesorul Moise Fulea și protopopul Nicolae Maniu la Sibiu, Timotei Cipariu, așadar, la Blaj, secretarul consistorului Grama la Oradea, profesorul Alexandru Grava la Arad, parohul Petrovici la Timișoara, profesorul Ventilă la Lugoj, prof. Diaconovici Loga la Biserica Albă, protopopul Manu în Maramureș. Alături de aceștia se citează librari din București („d. Valbaum și d. Romanov”), Iași („d. Nica”) și Brașov („d. Nemet”), dar și „pitarul Ioanid” din București, apoi redacțiile publicațiilor *Cantora foii sâtești* și *Albina românească* din Iași și *Gazeta de Transilvania* din Brașov. Pe parcurs se adaugă Atanasie Șandor la Arad, Nicolae Tincu Velia în Banat, Ion Munteanu în Bihor și I. Miescu la Lugoj.

⁵⁵ *George Bariț și contemporanii*, II, p. 15

⁵⁶ George Baiculescu, „*Magazin istoric pentru Dacia* în Ardeal”, în *Arhiva românească*, București, VI (1941), p. 387-388.

⁵⁷ Teodor, Din nou despre *Magazinul istoric*, p. 515.

Arad, cu prenumerați oscilând în jurul aceleiași cifre⁵⁸ etc., însumându-se la nivelul Transilvaniei și Banatului peste 200 de abonați. Toate încasările provenite de aici erau centralizate de G. Barițiu: „Toți abonații din Transilvania și din Ungaria să-ți plătească dumitale prețul Magazinului și al altor cărți de la mine”⁵⁹.

Nu toate zonele Transilvaniei au fost însă la fel de prolifiche din această perspectivă. De exemplu, în Munții Apuseni *Magazinul* a pătruns prin intermediul lui Grigore Mihali, numai că aici nu a dispus de o circulație prea largă⁶⁰. Uneori, înregimentarea de prenumerați iscă și dispute, ca în cazul lui Al. Gavra și Atanasie Șandor, primul încercând să își aroge merite ale celui deal doilea, provocându-l prin aceasta să se plângă lui G. Bariț: „D-nul Gavra au vrut să se mândrească la d-l Laureani, ca și când el s-ar fi îngrijit de prenumerați la Magazin istoric [...]”⁶¹.

Tirajul *Magazinului* a fost unul mare, comparativ cu tirajele altor periodice. Primul număr apărea în 1000 de exemplare și era suplimentat la scurt timp de o nouă ediție, cu mici diferențe⁶², ajungându-se la 1500 exemplare⁶³. Spre exemplu, *Arhiva românească* a lui Mihail Kogălniceanu avea un tiraj de numai o sută de exemplare și, pe deasupra, „mai mult de jumătate se împărțeau gratuit”⁶⁴, iar *Gazeta Transilvaniei* ajungea la cifra de 800. Totalul exemplarelor *Magazinului* era preconizat a fi distribuit proporțional în toate provinciile românești, totuși Bucureștiul „absorbea” cel mai mare număr, prin cei 307

⁵⁸ George Bariț și contemporanii, II, p. 298, 300.

⁵⁹ George Bariț și contemporanii, I, p. 118.

⁶⁰ George Bariț și contemporanii săi, vol. III, ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Dumitru Suciu, Mircea Popa și Gelu Neamțu, coordonatori Ștefan Pascu și Iosif Pervain, București, Editura Minerva, 1976, p. 98-99.

⁶¹ George Bariț și contemporanii, II, p. 311.

⁶² Ileana Șerbu-Deșu, „Date mai puțin cunoscute despre revista *Magazin istoric pentru Dacia*”, în *Muzeul Național*, VIII (1994), p. 37; mai multe broșuri ale tomurilor I și II au beneficiat de două sau chiar trei tiraje, cu zături deosebite: Aurelian Sacerdoțeanu, „Ceva despre *Magazinul istoric pentru Dacia* și publicațiile lui Laurian”, în *Arhiva românească*, 7 (1941), p. 356-360; Nestorescu, Știri inedite, p. 45-73; Elena G. Zane, „Tirajele *Magazinului istoric pentru Dacia* și problema editării operelor lui Nicolae Bălcescu”, în *Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*, I (1969), p. 249-256. Informații despre tirajele multiple se regăsesc și în epistolar: în ianuarie 1846 – „Îndată ce se isprăvește această [a] 2^a broșură, tom II, noi retipărim broșura 1, tomul I. Deci, încă puțină răbdare și [fi vom] mulțami pe toți” (*George Bariț și contemporanii*, I, p. 104); în februarie se reînnoiește angajamentul – „Cu nr. 1 din tom I nu mai este de glumă, luni îl pui supt tipariu să-l retipăresc. Încă puțină răbdare și o să îl aveți” (*ibidem*, p. 107); în mai, exemplarele făgăduite erau trimise – „Acum vă trimiț [...] 160 exemplare n-ru. 1, tom. I” (*ibidem*, p. 111).

⁶³ Popescu Teiușan, Netea, *August*, p. 74-75; vezi și Vasile Netea, „Contribuția lui A.T. Laurian la înființarea și editarea *Magazinului istoric pentru Dacia*”, în *Cumidava*, III (1969), p. 226-227.

⁶⁴ *Arhiva românească*, Iași, II (1845), p. VIII.

abonați ai săi⁶⁵. Pentru tomul al II-lea, spre exemplu, se difuzau 410 exemplare numai la abonații din Țara Românească⁶⁶. Transilvaniei îi reveneau cam o treime din total, însă difuzarea a fost supusă oscilației prenumerațiilor, greutatea transportului, interesului colectorilor, plăților întârziate, intervenției cenzurii etc⁶⁷. Ingerințele aparatului de cenzură constituiau, într-adevăr, o problemă spinoasă și pentru redactori și pentru abonați, atât în Țara Românească, precum și de partea cealaltă a Carpaților. Nu de puține ori, Laurian își exprimă neliniștea relativ la modul de obstrucționare al drumului revistei și la intervențiile brutale asupra conținutului, ceea ce îl determina să îi scrie lui G. Barițiu: „Aveți bunătatea de îngrijiți cât se poate mai bine pentru censurarea acestui tom; aș dori în tot modul să treacă nevătămat și nebântuit. De cumva s-ar întâmpla vreo împotrivire, aveți bunătate a mă înștiința praevie, ca să vedem cum putem să-l mântuim. Eu am suferit și aici ceva năcaz, din cauza că avem censor de altă națiune și de altă lege”⁶⁸; discuția revenea și cu altă ocazie: „Îngrijește, mă rog, ca să treacă cât mai nevătămat prin foarfecile cenzurii. Mă interesează prea mult ca transilvanii să-l primească întreg”⁶⁹. Pe de altă parte, Moldova a plusat cu situații greu digerabile pentru redactori (o oarecare reținere a moldovenilor în fața unei publicații de la București, dar și „reținerea” librarului de la Iași în a trimite banii colectați⁷⁰), ceea ce a definit un parcurs mai anevoios al revistei⁷¹.

⁶⁵ Augustin Z. N. Pop, „Abonații la *Magazin istoric pentru Dacia*”, în *Luceafărul*, 10 (6 mai 1967), p. 7.

⁶⁶ Teodor, Din nou despre *Magazinul istoric*, p. 513.

⁶⁷ Într-o scrisoare către G. Barițiu din ian. 1846, T. Cipariu nota: „Magazinul dracului parcă-i afurisit; încă tot nu mi-au mai sosit” – *George Bariț și contemporanii*, IV, p. 247. Problemele pe care le are T. Cipariu în a intra în posesia revistei par a fi numeroase: vezi *ibidem*, p. 249, 270, 297 et passim. Nici Laurian nu este satisfăcut de circulația revistei: „Îmi pare rău că trebile Magazinului nostru merg așa slab. Abonații să plâng din toate părțile Ungariei și ale Transilvaniei sau că nu primesc broșurile, sau nu le primesc regulat unul după altul” (*George Bariț și contemporanii*, I, p. 116). Rememorând în 1869 situația circulației publicațiilor în preajma revoluției, G. Barițiu nota: „Ziarele de preste Carpați mai nicidecum nu se citea dincoace; cauza era că acelea putea trece, sau numai ca scrisori cu porto enorm de ½ douăzecier pentru fiecare nr., ssau că trebuia să se trimită la Gubernul din Cluș, spre a se censura, de unde ne venea – câte putea veni – la câte două, uneori și la cinci luni [...]”: *George Bariț și contemporanii săi*, vol. X, ediție de Simion Retegan, coordonator al colecției Camil Mureșan, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 328.

⁶⁸ *George Bariț și contemporanii*, I, p. 120.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 122.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 108.

⁷¹ În prima fază, „[...] peste trei sute de moldoveni au alergat a se subscrie în lista de abonați cu năzuință de a da o trăinicie mai mare unei asemenea întreprinderi curat națională”; la scurt timp însă, „[...] această aprindere s-au stămpărat” și doar 65 dintre cei anunțați au mai luat exemplarele; apud Bălcescu, *Scrieri istorice*, p. 330.

Tranziția

În altă ordine de idei, titlul revistei înglobează, prin semnificațiile sale, nu doar un simplu enunț al unui periodic, ci și un program, o rețetă, un deziderat⁷². La prima vedere, titlul, prin simplul său aspect diferențiat de la un tom la altul, expune, într-o formulă condensată, tranziția culturală a epocii sale și, în mod evident, mai ales tranziția ortografică de la mijlocul veacului al XIX-lea. Însă și de această dată într-o expresie mult condensată, întrucât perspectivei mai multor decenii de tranziție scripturală, revista lui Laurian și Bălcescu propune alternativa și modelul dislocării treptate a slovelor prin litere în doar doi ani. Scrierea, asemeni modei, reprezenta un „cod cultural”⁷³, o modalitate de pătrundere a elementului modern în societatea românească, iar acest tip de modernizare trebuia să se petreacă, în viziunea lui Laurian și Bălcescu, în ritm accelerat. Aceasta în ciuda faptului că, după cum se anunța încă din primul număr al revistei, redacția urma să utilizeze „[...] o limbă și o ortografie mai progresivă, dar moderată, și care să fie cât se va putea mai bine primită de către deosebitele dialecte românești, luând de la fiecare dialect, sau mai bine provincialism, aceea ce i se va părea bun și rațional”.

Astfel se explică metamorfoza rapidă a ortografiei revistei, de la preponderența chirilică a primului volum, conținând însă și litere latine, la o dominație a grafismelor romane în tomurile al doilea și al treilea, dar fără a dislocui total slovele, și, în final, la conținutul integral latinizat al celor de-al patrulea⁷⁴ și al cincilea volum.

Primul nominalizat dintre redactori, Laurian, era unul dintre cei mai fervenți militanți ai caracterelor latine și al unei ortografii care „să se rezeme pe natura limbii române”⁷⁵. El era cel care construia eșafodajul argumentativ al literelor latine în cadrul „Societății literare”⁷⁶, începând cu 1843, sau îi scria lui

⁷² Vezi Victor Tudor Roșu, „Historical Magazine for Dacia – The Meaning of a Title”, în *Apulum*, XLIII/2 (2006), p. 215-234.

⁷³ Ștefan Cazimir, *Alfabetul de tranziție*, ediția a doua revăzută, București, Editura Humanitas, 2006, passim. În viziunea autorului, noua scriere este generată de coliziunea a două forțe, modernitatea de factură occidentală și moștenirea orientală, având ca efect deplasarea în sensul primeia, cu înlăturarea treptată a rezistenței opuse de cea de-a doua. Fenomenul a generat însă și nuanțări, în funcție de permeabilitatea diferitelor etaje socio-culturale.

⁷⁴ Începând cu nr. 3 (p. 179) al tomului al IV-lea, ortografia devine latină în totalitate.

⁷⁵ *Istoria literaturii române*, vol. II – *De la Școala Ardeleană la Junimea*, București, Editura Academiei, 1968, p. 247-249.

⁷⁶ Era vorba de o acțiune de mare amploare, demarată în urma discuțiilor Societății literare. În afară de susținerea tipăririi de cărți considerate „întă”, societatea a acordat timp și dezbaterilor problemelor limbii, ce erau datorate să aducă în consonanță deosebitele sisteme și diferiții autori pentru „ca să lipsească o dată acest al doilea Babel” și să se realizeze un sistem lingvistic unic. Când o comisie din cadrul Societății (formată din I. D. Negulici, Ferechide, Florian Aaron, I.

George Bariț în același scop: „Vedeți de mai latinizați și d-voastră literele, că noi avem aici de gând să introducem în anul viitor cu totul pe cele latine. N-ar face cinste transilvanilor, când ei au început mai întâi cu litere latine, și acum să rămâie cei din urmă!”⁷⁷. O altă pledoarie pentru noul tip de scriere, de această dată retorică, făcea același Laurian în paginile revistei, într-un apel ce transcende veacurile către strămoșii romani: „Deșertați în inimele strănepoților energica voastră virtute, faciți-i să iubească energica voastră limbă și elegantele voastre litere prin care ne-ați păstrat numele voastre!”⁷⁸

Prospectul revistei și spiritul nou

„Prospectul” *Magazinului istoric pentru Dacia* este cu siguranță partea cea mai cunoscută a revistei, dintre toate contribuțiile care poartă amprenta lui Laurian. Acest fapt se datorează însă conlucrării cu N. Bălcescu la întocmirea acestuia, și mai puțin prezenței efective a lui Laurian în întocmirea acestui proiect. Vom trece în revistă, pe scurt, opiniile istoriografiei asupra problematicei atribuirii „prospectului” unuia sau celuilalt dintre redactori. G. Zane l-a considerat, în 1940⁷⁹, pe Bălcescu drept unic autor; I. Popescu Teiușan și V. Netea au demonstrat, în 1970⁸⁰, că și Laurian a avut o contribuție importantă la elaborarea lui; în 1974, G. Zane revine și recunoaște că „o anumită prezență a lui A. T. Laurian trebuie admisă”⁸¹. În favoarea lui Bălcescu stau referirile din prima parte a „Prospectului” cu privire la obiectul și scopul istoriei: „[...] toți acești istorici, afară de d. Kogălniceanu, nu ne-au dat decât biografia stăpânilor, care cu toate acestea încă e nelămurită [...] iar partea cea mai interesantă a istoriei, instituțiile, industria, comerțul, cultura

Ghica, Laurian și P. Poenaru) a început să studieze posibilitatea introducerii alfabetului latin, în 1847, *Magazinul istoric pentru Dacia* demarase deja înlocuirea slovelor cu litere.

Până la 1840 încercările de introducere a alfabetului latin fuseseră sporadice, venite din inițiativa unor grămăticari ardeleni. În privința periodicelor, I. Heliade Rădulescu tipărea la 1844 *Curierul de ambe sexe* cu litere latine, cu un an înainte ca *Magazinul istoric* să demareze înlocuirea treptată a slovelor. Problema ortografiei, a limbii literare în general, se afla abia într-un stadiu incipient al elucidării și definirii sale, un moment al încercărilor, născând în această perioadă, spre jumătatea secolului, mai mult contradicții și polemici; modelul latin are o certă întâietate în mijlocul acestor încercări, până și după perioada înființării Societății Academice. Vezi Ion Gheție, „Societatea Academică Română și unificarea limbii române literare”, în *LR*, XV, 5 (1966), p. 519-530; Idem, „Modelul latin și unificarea limbii. Momentul 1840”, în *Apulum*, VII/2 (1969), p. 83-93; Flora Șuteu, „Proiectele ortografice ale Societății Academice Române”, în *LR*, XV, 5 (1966), p. 503-518.

⁷⁷ George Bariț și contemporanii, I, p. 120.

⁷⁸ A. T. Laurian, „Istria (sau descrierea antichităților din pregiurul Dunării, descoperite într-o călătorie din vara 1845)”, în *Magazin istoric pentru Dacia*, II (1846), p. 127.

⁷⁹ Bălcescu, *Opere* 1940, p. 186.

⁸⁰ Popescu Teiușan, Netea, *August*, p. 56-57.

⁸¹ Bălcescu, *Opere* 1974, p. 327.

intelectuală și morală, obiceiurile și chipul de viață s-au trecut supt tăcere”, în congruență cu ideile etalate de Bălcescu, cu un an înainte, în precuvântarea la *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acum*⁸². Amprenta lui Laurian se face simțită în partea a doua, în care se vorbește despre autori greci și latini și despre istorici din țările „circumvecine”, dar mai ales în nomenclatura rubricilor preconizate pentru *Magazin* încă din prospectul în discuție: „cronicariul românesc”, „diplomaticul românesc”, „memoratoriul dacian”, „inscriptoriul dacian”, „dissertatoriul istoric” și „buletinul bibliografic”, formulări specifice acestuia și care se vor păstra pe toată durata existenței revistei. Totuși, discuția în jurul acestui subiect pare sterilă și, într-o mare măsură, părtinitoare; înclinarea balanței de partea unuia dintre redactori nu poate decât să-l nedreptățească pe celălalt; primatul unuia dintre cei doi în redactarea „Prospectului” ar presupune, implicit, și o pondere mai însemnată în „gândirea” în ansamblu a magazinului. Mai important este că toate editările „Prospectului”⁸³ cumulează semnăturile celor doi autori, fapt care trebuie luat ca atare. De asemenea, trebuie luat în considerare că nici Laurian nu era străin de ideea translatării discursului istoric înspre interpretarea pluridisciplinară și înspre adunarea și publicarea documentelor, nefiind un istoric al „biografiei stăpânitorilor”, precum nici Bălcescu nu concepea istoria în afara structurii expuse în „Prospect”, deși îi lipseau formulările respective.

„Prospectul”, o adevărată epistemologie a istoriei, definește încă din primul rând al său importanța științei căreia îi este consacrat: „Istoria este cea dintâi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul. O națiune fără istorie este un popor încă barbar, și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor”. Ideea nu va rămâne singulară, generând mereu ecouri, după cum nici nu era o noutate⁸⁴. Primordialitatea istoriei pentru cultura națională era subliniată și în „introducția” la cealaltă publicație istorică, *Arhiva românească* de la Iași, a lui M. Kogălniceanu, unde se însemna, pe un ton imperativ, că „istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie, să ne

⁸² Iași, 1844.

⁸³ Prospectul apare, parțial, și pe fața I a ultimei coperte a fasciculei 1, tom I, 1845. Dintre editările mai recente ale *Prospectului*, amintim: Baiculescu, *Magazin*, p. 387-388; N. Bălcescu, *Opere*, București, Editura de Stat pentru literatură și artă, 1952, p. 132-133; Al. Piru, „Un precursor: *Magazin istoric pentru Dacia*”, în *MI*, I, 6 (1967), p. 26-27 (reproducere parțială); Bălcescu, *Scrieri istorice*, p. 89-91; Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 281-283.

⁸⁴ Al. Zub, *A scrie și a face istorie (istoriografia română postpașoptistă)*, Iași, Editura Junimea, 1981, p. 45-52; Cristian, *Istoriografia*, p. 9; Florian Roatiș, *Pașoptismul. O filozofie românească a istoriei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 89-92.

fie paladiul naționalității noastre”⁸⁵. Următoarele rânduri ale programului lui Laurian și Bălcescu se constituie într-o succintă sinteză a istoriografiei românești, cu plusurile, dar mai ales cu minusurile ei, înțelese însă și explicate în contextul epocilor anterioare: „[...] se cuvine să fim drepti și să nu osândim fără de pricină pe bărbații cărora le suntem datori respect și mulțumită, ci să întrebăm dacă ei putea să facă almintrilea în împrejurările în care se afla și dacă noi putem pretinde cu vreun drept să avem până acum o istorie, în adevăratul ei înțeles, despre patria și nația noastră”. Umplerea acestor goluri este condiționată de atenția crescândă pentru document, pentru „materialele istoriei”, o practică aflată la începuturile ei pe teritoriul românesc. Cu ocazia aceasta se aduc și câteva precizări legate de condițiile apariției *Magazinului*: „Sus-însemnații, având o colecție de vreo zece letopisește sau cronice ce tractează istoria ambelor principate în manuscrise originale, necunoscute până acum publicului, precum și un număr însemnat de hrisoave sau acte oficiale autentice de la anul 1390 încoace, de mare interes istoric; asemenea și o bibliotecă istorică coprinzătoare de autorii cei mai însemnați, vechi și moderni, greci și latini, precum și de istoricii țărilor circumvecine [...], din care au cules, au tradus și au comentat [...], și, în sfârșit, o colecție de inscripții din deosebite locuri ale Daciei, care asemenea le-au tradus și le-au explicat, au hotărât a publica această colecție colosală sub numirea de Magazin istoric pentru Dacia”. În continuare, se făcea apel la toți cei care ar fi putut contribui cu diverse materiale la „această lucrare națională”.

Următoarea secțiune a programului înfățișa succesiunea de rubrici, menționate anterior, sintetizând întreaga concepție a autorilor asupra istoriei și epistemei ei. Viziunea asupra fenomenului istoriei este una largă, având drept coordonate necesitatea studiului interdisciplinar și nevoia interpretării critice a izvoarelor, exigență fără de care istoria își pierdea statutul de știință și își limita eficiența cognitivă⁸⁶. Rubricile sau părțile *Magazinului* reprezintă, în fapt, o structurare a științei istoriei pe criteriul izvoarelor, care, și prin acest demers, sunt plasate în prim-plan: câte o rubrică pentru izvoarele narrative antice și medievale, o alta pentru izvoarele diplomatice, una dedicată izvoarelor epigrafice iar alta, cea mai largă, pentru „disertații”, presupunând dezbateri, critică a surselor, descoperiri noi, descrieri geografice și etnografice; în final, ultima rubrică „va cuprinde lista scrierilor moderne, naționale sau străine, care ating Dacia și istoria ei, dimpreună cu observațiile critice asupra lor [...]”. Programul era generos, și, ceea ce este și mai important, el va fi pus întocmai în

⁸⁵ Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, volum alcătuit de Dan Berindei (coordonator), Leonid Boicu, Nicolae Ciachir, Matei Ionescu și Dan Simionescu, București, Editura Politică, 1967, p. 101.

⁸⁶ Roatiș, *Pașoptismul*, p. 90.

operă. Deși era considerată prima revistă de istorie, *Arhiva românească* de la Iași nu putea etala o structură atât de complexă, ci una restrânsă la editarea de letopisețe, urice și alte documente ale istoriei medievale. În afara celor șase secțiuni⁸⁷, respectate cu strictețe în cei patru ani de apariție a periodicului de la București, se mai preconiza publicarea unor „carte geografice și deosebite deseme de monumente cu interes istoric”, promisiune ce va fi reiterată de Laurian în paginile tomului al II-lea⁸⁸. Această intenție nu se va materializa însă și în paginile celor cinci tomuri ulterioare ale *Magașinului*, totuși ea trebuie reținută. Pregătit pentru o astfel de întreprindere, Laurian o va urmări cu obstinență și o va concretiza mai târziu, prin *Charta Daciei*.

Ultima parte a prospectului stabilește formatul revistei, prețul și condițiile de prenumerare. Câștigul de pe urma *Magașinului* pare să fie ultima chestiune care îi preocupă pe redactori. Menirea revistei este în primul rând de a fi citită, și, prin aceasta, de a deștepta simțul național. Într-o scrisoare către Barițiu, Laurian mărturisea: „Numai una îmi pare rău: că și eu sunt sărac, că dacă aș fi bogat, le-aș face cărți și le-aș da gratis la săracii cultivați și ai vedea ce de cititori aș avea”⁸⁹. De altfel, Laurian nutrește convingerea că presa, în ansamblul ei, și prin ea, spiritul național, trebuie să pătrundă în toate straturile sociale⁹⁰, ceea ce explică tirajul ridicat și prețul relativ accesibil al *Magașinului*. Istoria trebuia să devină accesibilă și, mai apoi, indispensabilă celor mulți, pentru a-i scoate din starea aproape catatonică în care erau considerați a fi, înrâurindu-le judecata și patriotismul.

Promovarea revistei

Modul de promovare al *Magașinului istoric pentru Dacia* se apropie de tiparul unei campanii agresive. În primă instanță, lansarea noului periodic este răspândită prin toate mijloacele la îndemâna redactorilor, în speță printr-un torent de anunțuri în mai toate publicațiile importante, după cum am arătat mai sus. G. Barițiu este solicitat în mai multe rânduri să publice comunicări în foile sale „cu litere mari” ori „frumoase” despre apariția succesivelor broșuri ale magazinului de la București⁹¹. *Magașinul* trebuie să își croiască însuși drum spre

⁸⁷ „Prospectul” tipărit pe ultima copertă a fasciculei 1, tomul I, include și o a șaptea rubrică, „Tradiționariul românesc”, ce urma să cuprindă diverse poezii și tradiții populare de interes istoric; această rubrică nu se va confirma în cuprinsul ulterior al revistei.

⁸⁸ Laurian, *Istriana*, p. 128.

⁸⁹ George Barițiu și contemporanii, I, p. 127.

⁹⁰ „Mi-am propus să fac pe săteni să citească gazete, sau să-i ia dracul” – *ibidem*, p. 149.

⁹¹ G. Barițiu va consacra largi spații în gazetele sale *Magașinului istoric*, sub forma unor anunțuri, reproduceri parțiale sau integrale de studii și materiale etc. În afara titlurilor menționate de noi în cuprinsul prezentei, vezi Popescu Teiușan, Netea, *August*, passim; Vasile Netea, „Relațiile lui Nicolae Bălcescu cu cărturarii și luptătorii români din Transilvania”, în *Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*, I (1969), p. 147-150.

cititori, dacă aceștia, fie din placiditate, fie din necunoaștere, ajung mai greu la el. Atunci când i se propune un librar pentru administrarea difuzării în Transilvania, Laurian se teme „[...] să nu le ție numai în librerie d-lui și să le vândă numai la cei ce se vor arăta, că așa nu facem nimic, și apoi este chiar și în contra scopului acestei publicări”⁹². Acuitatea responsabililor *Magazinului* merge și mai departe, vizând capacitatea cititorilor prin structura, conținutul și periodicitatea organului lor de presă. Lectorii trebuie inițiați, incitați, vrăjiți, prinși în mrejele istoriei naționale astfel încât să nu se mai poată elibera. Strategia este remarcată, nu fără obiecții, de Timotei Cipariu: „[...] în Magazin, a căruia fire nefiind ca a gazetelor, ce iasă numai în câte o foaie [...] după Programă într-o mai multe părți având a se împărți, pe dreptate se aștepta să nu fie materia așa des întreruptă, cum se întrerupe în gazete și în cărindarie: într-acelea că nu le cuprinde foaia, într-acestea că e lucru sfârșăresc, vrând să-și oblige pe cetitori și pentru anul viitoriu. Dd-lor editorii puteau cronicile într-o deosebite broșuri, și alte obiecte într-o asemenea, neamestecate să le împartă, putând păzi așa și varietatea materialului precum și unitatea. Cel puțin io, după Programă, așa-mi închipuiau tot Magazinul”⁹³.

Oricum, ținând cont de toate aceste aspecte, ale căilor de distribuție, ale modului în care a fost structurată revista, ale conținutului, adaptate la imperativele timpului, caracterizarea lui Al. Papiu Ilarian pare justificată: „Magazinul istoric pentru Dacia de A. Treb. Laurian și Nicolae Bălcescu făcu epocă în literatura istorică a Daciei. Acest magazin istoric e un tezaur perpetuu – nu de azi până mâine, ci care din toate timpurile fără întrerupere ar trebui să continue – un tezaur pentru istorie, politică, beserică, literatură ș.a. – un monument care cu altă căldură ar trebui să-l îmbrățișeze românii – aceasta nu e de a se arunca după cuptoriu sau în pod, ca ceasloavele popilor, ci o carte atât de scumpă cât n-ar trebui să lipsească niciunui român într-o parte sau ramă al vieții publice”⁹⁴. După câteva decenii, într-o perioadă de reevaluări istoriografice și de aspră critică la adresa produselor anterioare, *Magazinul* se va afla mereu în inventarul „puținelor” realizări de marcă ale epocii sale⁹⁵.

Lucrările lui Laurian din Magazinul istoric pentru Dacia

Apariția revistei i-a prilejuit lui Laurian editarea unei serii de cronici, singur sau împreună cu Bălcescu, precum și a unui număr însemnat de documente. Referindu-ne la dizertațiile istorice ale lui Laurian, la compunerile

⁹² George Bariț și contemporanii, I, p. 120.

⁹³ George Bariț și contemporanii, IV, p. 249.

⁹⁴ Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, vol. I, ediție îngrijită de Serafim Duicu, Târgu-Mureș, 1996, p. 169.

⁹⁵ Zub, *A scrie*, p. 77.

de dimensiuni întinse, nu putem să nu luăm în considerare și lucrarea *Istriana*⁹⁶, cea mai semnificativă de la rubrica „Inscriptoriul dacian”. Deși plasată la această rubrică lucrarea poate fi trecută și la capitolul dizertațiilor, nereprezentând o simplă expunere de documente epigrafice, după cum se va vedea în continuare. Studiul era alcătuit de Laurian pe baza cercetărilor realizate în urma unei călătorii întreprinse de acesta împreună cu „doi soți”, Cezar Bolliac și Dimitrie Bolintineanu⁹⁷, în vara anului 1845, pe traseul Giurgiu - Pietroșani - Crivina - Zimnicea - Rusciuc - Șiștov - Turnu-Măgurele - Roșiori - Flămânda - Nicopole - Izlaz - Reșca (Romula) - Craiova - mănăstirile de pe Valea Jiului - Strehaia - Orșova - Băile Herculane. Publicarea de către C. Bolliac a unui raport⁹⁸ cu privire la descoperirile perieghezei a iscat un serios conflict între acesta și Laurian. Redactorul *Magazinului* va publica și el, în anul următor, studiul menționat, pe baza aceluiași cercetări. Deși preocupările epigrafice datează pentru români încă din vremea lui Dimitrie Cantemir și Nicolae Costin, N. Iorga a considerat, pe bună dreptate, acest studiu al lui Laurian drept „[...] punctul de plecare pentru dezvoltarea epigrafiei noastre” iar autorul drept „întemeietorul acesteia”⁹⁹. *Istriana* reface, pe baza izvoarelor antice, între care principale sunt *Geografia* lui Ptolemeu și *Tabula Peutingeriană*, și a observațiilor din teren, descoperirilor și celor 23 de inscripții publicate, plasarea mai multor așezări romane din Dacia.

⁹⁶ Laurian, *Istriana*, p. 65-128.

⁹⁷ Numele celor doi însoțitori nu este specificat de Laurian, dar apare în raportul lui Bolliac asupra călătoriei. Dan Berindei presupune totuși (Dan Berindei, *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, București, Editura Sport-Turism, 1984, p. 79-80), pe baza unei însemnări a lui Ion Ghica (Ion Ghica, *Opere*, ediție de Ion Roman, vol. I, București, Editura Minerva, 1967, p. 449), că în locul lui Dimitrie Bolintineanu ar putea fi N. Bălcescu, lucru puțin probabil având în vedere că I. Ghica nu era sigur nici pe momentul călătoriei, „în anul 1845 sau 1846”.

⁹⁸ Apud Popescu Teiușan, Netea, *August*, p. 66; apud Berindei, *Pe urmele*, p. 79-88, 281-282: Cezar Bolliac își publică însemnările de călătorie în *Curierul românesc*, la început fără titlu, apoi sub titlul „Din itinerariul D. Boliac” – Cezar Bolliac, „Din itinerariul D. Boliac”, în *Curierul românesc*, XVII (1845); XVIII (1846); Laurian îl va învinui în *Bukarester Deutsche Zeitung* că și-a însușit materialul său științific, cu transcrierile de inscripții latine, descifrarea și traducerea lor, observațiile arheologice, istorice și geografice; în același periodic, C. Bolliac va răspunde negând acuzațiile și, totuși, întrerupând publicarea notelor sale. Cu toate acestea, profilul articolelor publicate de cei doi pe baza călătoriei este diferit, Bolliac insistând mai puțin pe latura istorico-științifică a problematicei și mai mult pe impresiile de călătorie; vezi și Ovidiu Papadima, *Cezar Boliac*, București, Editura Academiei, 1966, p. 131-137.

⁹⁹ Nicolae Iorga, „Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor. Rolul și misiunea Academiei Române”, în *Prinos lui D.A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, 1903, p. 38. Asupra importanței studiului pentru epigrafie, vezi și *Inscripțiile Daciei romane*, vol. I, adunate, însoțite de comentarii și indice, traduse în românește de Ioan I. Rusu, București, Editura Academiei, 1975, I, p. 48-49; vol. II, de Grigore Florescu și Constantin C. Petolescu, p. 12.

La fel, lucrarea *Documente istorice despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania*, publicată în tomul al treilea¹⁰⁰, deși sursele utilizate aici alcătuiesc materialul și pentru rubricile „Diplomaticul românesc” și „Memoratoriul dacian”, poate fi contabilizată la capitolul dizertații, fiind construită în această formulă. Volumul informațional urmărește aici transformările graduale la care a fost supusă populația românească din Transilvania, pe linie social-politică, dar mai ales religioasă (interesează în mod deosebit aspectele care probează vechimea creștinismului la români și existența unei ierarhii superioare), în decursul veacurilor.

Însă primul articol publicat de Laurian în *Magazinul istoric pentru Dacia* este *Discurs introductiv la istoria românilor*¹⁰¹, ce relua în mare parte problematicile istorice atinse în introducerea istorică la lucrarea sa lingvistică, *Tentamen criticum*¹⁰², o bună parte din text fiind practic traducerea românească a ceea ce publicase în 1840 în limba latină. Noul studiu a fost reprodus la scurtă vreme după apariția sa de către *Bukarester Deutsche Zeitung*¹⁰³, apoi de *Foaie pentru minte, inimă și literatură*¹⁰⁴. Sinteza lui Laurian a fost bine primită, ceea ce l-a determinat, în anul următor, să o publice sub forma unei broșuri în trei versiuni, adică în trei limbi de circulație, dar cu intervenții asupra conținutului inițial¹⁰⁵.

O mult mai succintă rezumare a istoriei românilor, pornind de la o încercare de teoretizare a problematicii cronologice, o reprezintă lucrarea *Cronologia Daciei și a Romanilor*¹⁰⁶, publicată în volumul al patrulea al revistei. Mai

¹⁰⁰ A. T. Laurian, „Documente istorice despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania”, în *Magazin istoric pentru Dacia*, III (1846), p. 95-372

¹⁰¹ Idem, „Discurs introductiv la istoria românilor”, în *Magazin istoric pentru Dacia*, I (1845), p. 15-82.

¹⁰² Introducerea apărea cu titlul *Dissertatio de linguis a Latina derivatis et in specie de Romana in Daciis vigenti*, în A. T. Laurian, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae*, Viena, 1840.

¹⁰³ Sub titlul „Einleitung zur Geschichte der Rumänen“, în *Bukarester Deutsche Zeitung*, I (1845).

¹⁰⁴ Cu același titlu din Magazin, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 34-39, 1845, p. 272-275 și urm. În nr. 34 apărea și comentariul lui Bariț: „Dl. Laurian trage pe scurt linia istoriei românilor compusă tot din citate streine foarte interesante. Noi punem aici acest articol important cu acea încredințare, că nu ai românilor, ci chiar și streinilor prieteni ai adevărului istoric, citindu-l numai cu puțină luare aminte, luând totodată în socoteală și vocabularul limbei noastre, va fi peste puțină a nu se convinge despre începutul nostru” (p. 272).

¹⁰⁵ A. T. Laurian, *Comp d'oeil sur l'histoire des Roumains*, București, 1846; Idem, *Schneller Ueberblick der Geschichte der Rumänen*, București, 1846; Idem, *Brevis conspectus Historiae Romanorum in utraque Dacia degentium*, Hilariopoli, 1846.

¹⁰⁶ Idem, „Cronologia Daciei și a Romanilor”, în *Magazin istoric pentru Dacia*, IV (1847), p. 221-230.

departe, tomul al cincelea i-a prilejuit lui Laurian o largă expunere intitulată *Temişana sau scurtă istorie a Banatului Temişan*¹⁰⁷.

Nu putem omite în cadrul acestei treceri în revistă a articolelor istorice ale lui Laurian recenziile publicate, reprezentative pentru viziunea plurală a istoricului modern. Tomul I anunță punerea sub tipar a *Cronicelor Moldaviei*, redactor fiind M. Kogălniceanu. De același autor, se anunță apariția primei părți din *Fragments tirés des Chroniques Moldaves et Valaques pour servir à l'histoire de Pierre le Grand, Charles XII, Stanislaw Leszczyński, Démetre Cantemir et Constantin Brancovano*, din care este reprodus un pasaj, o pledoarie a lui M. Kogălniceanu pentru studiul istoriei românilor. Tot sub redacția lui M. Kogălniceanu se anunță în volumul al IV-lea¹⁰⁸ apariția *Letopiseșelor Țării Moldovei*. O publicație de același profil, cu similarități chiar și de nume, nu putea trece ne reprezentată și în paginile *Magazinului* de la București. Revista istorică de la Brașov a lui Anton Kurz, pe care Laurian o cere în mai multe rânduri insistent lui Bariț, va fi recenzată în tomul al II-lea al *Magazinului istoric pentru Dacia*¹⁰⁹, în traducerea „Magazin pentru istoria, literatura și toate memorabilitățile Transilvaniei. Publicat în soțitate cu mai mulți patrioți de Antoniu Kurț”¹¹⁰. Tot prin „magazin” este tradus și titlul publicației de același profil de la Cluj a lui Kemény József și Kovács István: „Magazinul de evenimente Transilvaniei compus din narrationi, scriitori, decretări ale adunării generale și articli de lege”¹¹¹, în volumul al IV-lea al *Magazinului*¹¹².

Sub titlul „Arhiv al soțietății pentru cunoștința țerii Transilvane”¹¹³, este prezentat cuprinsul periodicului sibian *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde* pe anul 1843. Deși sunt nesemnate, aceste recenzii îi aparțin cu siguranță lui Laurian¹¹⁴. De asemenea, scrieri ale lui E. A. Quitzmann, T. G. Kühne, J. Trausch sunt trecute în revistă de către Laurian în ultimul volum al primei serii a *Magazinului*¹¹⁵.

Prin urmare, demersurile lui Laurian, așa cum le înfățișează *Magazinul istoric pentru Dacia*, sunt esențiale pentru devenirea istoriei în spațiul românesc.

¹⁰⁷ Idem, „Temişana”, în *Magazin istoric pentru Dacia*, V (1847-1848), p. 185-330.

¹⁰⁸ P. 92.

¹⁰⁹ P. 381-385.

¹¹⁰ Titlul original: *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*. Im Vereine mit mehren Vaterlandsfreunden herausgegeben von Anton Kurz, I, Kronstadt. Druck und Verlag von Johann Gött, I (1844); II (1846).

¹¹¹ În original: *Erdélyország történeti tára. Egykoru és magyar nyelven készített történet iratok, levelek, országgyűlési végzetek és törvény czikkelyekből*, I, Kolozsvárt, 1837; II, Kolozsvárt, 1845.

¹¹² P. 375-382.

¹¹³ În *Magazin istoric pentru Dacia*, III (1846), p. 373-376.

¹¹⁴ În legătură cu interesul lui Laurian pentru aceste publicații, vezi *George Bariț și contemporanii*, I, p. 107 et passim.

¹¹⁵ *Buletin bibliografic*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, V, p. 384-388.

Este ceea ce s-ar putea asocia primului nivel de „scientizare” a istoriei la noi, cuprinzând întregul complex de expresie al acestei discipline, vizând nu doar nivelul conceptual, ci și transmiterea și receptarea informației istorice. Prin eforturile lui Laurian conjugate cu prestația lui Bălcescu, revista de istorie primește un rol distinctiv în peisajul publicistic românesc.